

Witold Szablowski
**Vrah z města
meruněk**
Příběhy z Turecka

Jaroslava Jiskrová – Máj / Doktorán

DOKORÁN

máj

Witold Szabłowski

Vrah z města meruněk

Příběhy z Turecka

Jaroslava Jiskrová – Máj
Nakladatelství Dokořán

Witold Szablowski

Vrah z města meruněk

Příběhy z Turecka

Copyright © by Witold Szablowski, 2010. All right reserved

Published by arrangement with Wydawnictwo Czarne, Poland

Translation © Barbora Gregorová, 2016

Photography © Jan Douša, 2016

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání v českém jazyce (první elektronické).

Z polského originálu *Zabójca z miasta moreli. Reportaże z Turcji* přeložila Barbora Gregorová.

Redakce Jaroslava Jiskrová.

Fotografie Jan Douša.

Obálka, grafická úprava, sazba a konverze do elektronické verze Miloš Jirsa.

Vydala v roce 2016 nakladatelství Dokořán, s. r. o., Holečkova 9, Praha 5, dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz

a Jaroslava Jiskrová – Máj, Štichova 580/25, 149 00 Praha 4, j.jiskrova@volny.cz.

823. publikace, 225. elektronická (Dokořán);

96. publikace, 46. elektronická (Jaroslava Jiskrová – Máj)

ISBN 978-80-7363-782-8 (Dokořán)

ISBN 978-80-86643-94-6 (Jaroslava Jiskrová – Máj)

Obsah

<i>Poděkování</i>	8
<i>Výslovnost</i>	9
Plyn v parku Gezi	11
Mosty na Bosporu	25
Nazım	27
Dědičný hřích Republiky	55
Sinanova touha	63
Imámové a prezervativy	69
Královna tureckých seriálů	83
U Araratu	95
Kníratá republika	99
To z lásky, sestro	117
Paní Atatürkova	137
Černá dívka	143
Očistec Istanbulu	161
Abrahamovi kapři	179
Vrah z města meruněk	185
Bajbajbuš	203
Tak tohle je Turecko	219
<i>Poznámka překladatelky</i>	221

Kávu popíjelo hodně polských vyslanců a vojáků, kteří měli kontakty s Turky. Obecně však byla považována za pohanský, neřkuli ďábelský vynález. Byla černá a hořká, nebyla dobrá. Teprve když se k nám dostala z Paříže a Amsterdamu, pití kávy začalo být považováno za světovou módu.

*Jarosław Dumanowski, znalec historie kuchyně a stravování
v rozhovoru pro přílohu deníku Gazeta Wyborcza –
Wysokie obcasy (Vysoké podpatky)*

Mám vážné důvody domnívat se, že planeta, odkud přišel malý princ, je planetka B 612.

Jen jednou ji uviděl dalekohledem v roce 1909 nějaký turecký hvězdář. Podal tehdy o svém objevu obsáhlý výklad s ukázkami na mezinárodním astronomickém kongresu. Ale nikdo mu nevěřil, protože byl nezvykle oblečen. Dospělí jsou už takoví.

Naštěstí pro dobrou reputaci planetky B 612 přinutil jeden turecký diktátor svůj lid pod trestem smrti, aby se oblékal po evropsku. Hvězdář předvedl svůj výklad znovu v roce 1920 ve velmi elegantním fraku. A tentokrát mu všichni dali za pravdu.

Antoine de Saint-Exupéry, Malý princ

Mám pocit, jako bych neustále stál na mostě propojujícím oba břehy Bosporu, přičemž nepatřím ani do asijské, ani do evropské části, a jako bych je obě líčil.

Oficiální webové stránky Orhana Pamuka

Poděkování

Aylin Arasová, Jadwiga Dąbrowská, redakce novinové přílohy *Duży format* (Velký formát), Serhat Güneş, Agnieszka Koecherová-Henselová, Izabela Meyzová, Zubeyde Öztürkova, Beata Uzunkayová, Magdalena Wojcieszaková-Çopuroğluová

Sevgili arkadaşlar, sizler olmasaydınız bu kitap olamazdı.

Çok teşekkür ederim!

Výslovnost

Turecké **c** se čte jako české **dž**. Jméno osmanského generála Mustafa Celaleddina se tedy čte „dželaleddin“. Mužské jméno Cemal se čte „džemal“ a ženské Hatice jako „hatidže“.

Písmeno **ğ** prodlužuje předchozí samohlásku. Jméno Ali Ağci, atentátníka, který střílel na Jana Pavla II., se tedy v turečtině vyslovuje „ali ádža“. Po **e**, **ü**, **i** a **ö** se **ğ** vyslovuje jako naše **j**.

Ş a **ç** jsou jako české **š** a **č**. Názvy měst Şile a Çanakkale tedy znějí „šile“ a „čanakkale“.

Samohláska **ı** je české **y**. Velké **I** psané bez tečky také, protože měkké s tečkou vypadá takto: **İ**. Jméno Nazım se tedy čte „nazym“.

Ö a **ü** se čtou jako v němčině, přičemž mírně sešpulíme rty.

J se čte jako **ž**.

Plyn v parku Gezi

„Náš premiér je islamista a pro náš stát je to nebezpečný zločinec! Musíme se ho co nejdřív zbavit!“ tvrdí ti, co obsadili park Gezi.

„Nesmysl! Je to génius! Poslalo nám ho samo nebe!“ tvrdí ti, kteří do parku nešli.

Zabalil jsem si spacák, karimatku a termosku. A jel jsem si popovídat s jedněmi i s druhými. Co je spojuje, v čem se liší? Jak protesty v parku změní Turecko – pokud ho tedy nějak změní?

Pěkní kluci

Park Gezi leží hned vedle čtyřproudé dálnice; uprostřed parku stojí fontána a v každém rohu je několik luxusních hotelů. Istanbulské úřady, stejně jako turecká vláda, ho chtěli zničit a na jeho místě postavit supermarket ve stylu kasáren z osmanské doby. Vedle kasáren měla stát mešita. A právě proto zde koncem května roku 2013 začali Turci demonstrovat – za záchranu parku a při té příležitosti také na podporu státní sekularizace, která byla kvůli vládoucí proislámské straně ohrožena. Demonstrace byla brutálně potlačena policií.

V parku Gezi se následně shromáždily davy mladých lidí. Postavily si tam stany a obsadily ho. Jejich protest proti zrušení parku se stal brzy protestem proti vládě, která podle mnohých obyvatel Turecka neposlouchá své občany, islamizuje se a je stále autoritativnější.

„Mně ta mešita vůbec nevadí. Mohla by stát vedle parku Gezi. Ale vůbec nerozumím tomu, proč si Tayyip vzal na mušku právě náš park.“

Tayfun mluví slabý hlasem, téměř fistulí, a ruku v zápěstí ohýbá natolik příznačně, že nejdřív nevím, zdali tím vyjadřuje svou sexuální orientaci, nebo si chce naopak z homosexuálů obyčejně vystřelit. Záhy mě ujistí, že si z nich střilet nemůže – sedíme totiž u stánku jedné z organizací, která v parku bojuje za práva homosexuálů. Mají tu dva stolky, u kterých si například můžete popovídat s transsexuálem. Rozdávají se tu prezervativy a... chleba se sýrem.

„Tayyip má moc pěkné zadeček! A když se rozčílí, je hrozně sexy...“ zasní se Tayfun, jako by zapomněl, že mluví o premiérovi své země, který by si jakékoli lichotky od homosexuála zcela jistě nepřál. „Prozradím ti jedno tajemství,“ dodá a zašeptá mi do ucha: „Tayyip ničí park Gezi kvůli mně.“

„Jak kvůli tobě?“

„No kvůli mně a mým kamarádům. My sem chodíme na prcáníčko,“ zasměje se Tayfun a já mám chvilku, abych si ho prohlédl. Tipoval bych, že je mu lehce po čtyřicítce. Na sobě má upnuté džíny, pásek se cvočky, tričko s duhovou vlajkou a pod ním vyholený hrudník. „Scházej se tu pěkný kluci z celého města. A nějaký ty buzny a transvestiti. Gezi je díky tomu proslulej po celém Turecku a Tayyip to ví, vždyť přece vyrůstal kousek odtud,“ řekne Tayfun a rukou ukáže na čtvrtě Kasimpaşa, kde turecký premiér skutečně vyrůstal.

O tom, že si Erdoğan vzal na mušku Gezi právě díky excesům homosexuálů, jsem slyšel od svých tureckých kolegů novinářů. Gayové museli zmizet, protože hned vedle parku má být mešita. A nejjednodušší, jak se jich zbavit, je park zničit, oplotit a uprostřed něco postavit. Přestože příliš nevěřím tomu, že je to jediný důvod, ihned se přesvědčím, že istanbulští homosexuálové o tom děsně rádi hovoří.

„Od té doby, co nás vyštípali z Gezi, všechny buzny stojej v postranních uličkách, no jen se tam jdi podívat a uvidíš, jak tam vykrucujou prdelkama. Tayyip nám šíleně závidí, protože kdo by neměl rád pěkný zadečky. Proto taky nařídil, aby sem přivezli ty podělaný bagry, buldozery a postavili tu osmanský kasárny. On moc dobře ví, co dělá. Jen si představ, co se asi tak musí dít v tako-

veřejných kasárnách mezi vojáky. Hi, hi, hi!“ rozesměje se při samé myšlence Tayfun. „Ale já se na něj stejně neumím zlobit, i když do nás mrdá slzný plyn. Jenže to jsem celý já; furt vysmátej. Ještě když jsem bydlel v Konyi, kde jsem se narodil, nadávali mi do buzen. Ale lidi tam jsou primitivové, nerozeznají teplouše od buzny, neměl jsem sílu jim to vysvětlit. A tak jsem jim tvrdil, že teda možná jsem buzna, ale aspoň dobře vyšukaná. Mlátili mě za to po hlavě a pak, když se nikdo nedíval, někteří z nich chtěli, abych jim ho vykouril. Já? Vykourit?! Říkám ti, že v Konyi nerozeznají teplouše od buzny! Musel jsem se odtamtud odstěhovat, jinak by mě umlátili k smrti. Přijel jsem do Istanbulu a začal bydlet s jedním starým homosexuálem, kterej už nemohl chodit, byl na vozejkou, takže jsem s ním každý den chodil do Gezi. Nemohl už dělat vůbec nic, tak se aspoň chtěl pokoukat. A poprosil mě, abych ho tu pochoval, protože, jak sám tvrdil, prožil tu ty nejhezčí chvílky ve svém životě. Nakonec se mi to nepodařilo a ještěže tak, protože dneska by ho tu vyhrabali třeba bagram. A ještě by ho postříkali slzákem. Když sem poldové přišli poprvé, buzny z parku začaly Tayyipovi nadávat. Že je diktátor a fašista. Že na nás pošťval policii. A já nejsem zrovna ten, kdo by někomu nadával do fašistů, tak jsem jim řekl: Kdo vám sem poslal tolik pěkných policajtů?! No jen se koukejte, protože to může být váš nejhezčí pohled v životě. Koukejte se, jak kroutěj prdelkama a mlátěj vás obuškama! Koukejte a poděkujte osudu za Tayyipa, kterej nám všechno tohle dal!“

Dva tábory

Pětihvězdičkové hotely kolem Gezi jsou už minimálně měsíc prodělečné. Když začaly protesty, jejich velmi bohatí hosté si na recepci mohli zamluvit plynové masky – stávalo se totiž, že slzný plyn, který policie používala, bylo cítit i v pokojích.

Velmi bohatí hosté sem přijeli obchodně či na istanbulský *shopping month* – měsíc nákupů. V nonstop otevřených obchodech měli mít velké slevy. A místo toho tu probíhaly výtržnosti a plyn lidem

dráždil nos, hrtan, průdušky a oči. Jakmile ho hosté ucítili, vyšli na hotelové terasy, odkud bylo krásně vidět:

- mladé revoltující Turky, shromážděné v parku, kteří měli dlouhé vlasy a vousy, v poslední době opět moderní, v rukou kytary a plakáty s přeškrtnutým portrétem premiéra Recepta Tayyipa Erdoğana;

- o trochu starší břichaté Turky, v levnějším či dražším obleku, s cigaretou v jedné ruce a s muslimským růžencem k povolání jména Božího v ruce druhé, soustředěné a podrážděné, kteří obcházeli park.

„Turecko je rozdělené přesně na polovinu, na dva tábory,“ tvrdí při pohledu na břicháče Zübeyde Topbaşová, studentka sociologie, která v parku Gezi demonstruje v červeném stanu. Sedíme vedle něj na karimatkách a o dva stany dál kdosi hraje na *bağlamu* melodii z dob Atatürkovy revoluce.

Zübeyde, triadvacetiletá dívka s dlouhými černými vlasy a snědou pletí přišla na protest až třetí den.

„Nejdřív jsem moc nevěřila, že z toho něco bude. Moji známí dlouhá léta tvrdí, že už naši vládnoucí strany mají plné zuby. Zasllechla jsem takové zkazky, že poslanci AKP, Strany spravedlnosti a pokroku, u nás chtěli zakázat výuku o evoluci. A když potom povolovali nošení šátků ve školách, myslela jsem, že jsou to zas jen plané řeči. Zatím totiž každá diskuze končila tím, že právě díky nim naše země hospodářsky prosperuje. Že to oni bojují za náš vstup do Evropské unie. A že přitom hodně mluví o islámu? Inu, očividně to v téhle zemi jinak nejde.“

Turecká média se o protestech zpočátku vůbec nezmiňovala, a teprve když Zübeyde viděla na BBC, co se skutečně děje v parku nedaleko Taksimu, nejdůležitějšího náměstí ve městě, sbalila si spacák, našla kolíky ke stanu, který už dávno nepoužívala, a vydala se s kamarádkou na protest do Gezi. Hned první den pověsila na Facebook fotku, jak sedí u stanu, s krátkým popiskem: *#occupy-gezi*. Žádná její fotka doposud neobdržela tolik lajků – za několik minut jich měla pět set.

„Olajkovalo mi ji spousta lidí, které neznám; vůbec jsem netušila, že je to možné. Přemýšlela jsem o tom,“ tvrdí Zübeyde. „Emoce vrcholí. A nejnebezpečnější je v tuhle chvíli to, že místo toho, aby se naši politici rozdílly mezi Turky snažili zmenšit, vědomě je prohlubují. Jsem přesvědčená o tom, že Erdoğan cynicky využil našeho protestu k tomu, aby další rok vyhrál komunální volby. Aby sjednotil své voliče, kterých je přece jen mnohem víc než nás, stejně smýšlejících. Něco podobného udělal v devadesátých letech Putin, který vyhrál volby v Rusku tím, že zaútočil na Čečensko. U nás Čečenci nejsou, s Kurdy je poslední dobou klid, a tak nezbývá než poštvat jedny Turky proti druhým. Nevěřící proti věřícím. Liberály proti socialistům. Bohaté proti chudým.“

„Tak proč teda protestujete, když tím podle tebe nahráváte vládě?“ zeptám se.

„A máme na vybranou?“ Zübeyde si hraje s pramínkem vlasů. „Máme souhlasit s jeho návrhy? Tvářit se, jako by se nic nestalo? Myslíš, že může beztrestně postavit mešitu v srdci sekulárního státu?“

„O té mešitě mluvil už v kampani před posledními volbami. A vyhrál.“

„V současné době máme stokrát víc mešit než nemocnic nebo škol. Kultura tu jde do háje, na divadlo nejsou peníze. Ale na novou mešitu se vždycky najdou. Jestli chceš udělat kariéru v zastupitelstvu, musíš chodit na páteční *namáz*. A nejlíp v pracovní době, aby tě viděli nadřízení. Takže promiň, ale další mešita prostě nepřichází v úvahu.“

Granát v igelitce

Den před nejostřejším zásahem policie proti demonstrantům v parku Gezi chtěl Mustafaovi, studentu práv z İzmiru, jakýsi muž vnutit granát.

„Řekl mi, že je voják, kterej během protestů dezertoval z jednotky, a několik granátů tam ukradl. Vrazil mi do ruky nějaký

předmět v igelitce; tvrdil, že je to granát. Snažil se mě přesvědčit, že musíme mít granáty, abychom se mohli bránit, protože policie po nás nekompromisně půjde,“ prozradí mi Mustafa. „A co jsme udělali? Já jsem se toho nechtěl ani dotknout a kamarádi ho za to chtěli zmlátit. Bylo jasné, že je to špicl nebo provokatér. A navíc neskutečně hloupej, protože s tím návrhem přišel do tábora pacifistů. No podívej se na to velký áčko v kolečku; visí přímo nad vchodem. Poslední věc, jakou nám můžeš vnutit, je zbraň. Týpek nakonec utekl a my jsme se za ním hnali ještě přes půl parku a křičeli jsme na něj, ať táhne. Nechci ani pomyslet, co by se stalo, kdyby u někoho z nás našli granát. Policie přece nečekala na nic jinýho! Každý den sem někdo takovej přišel. Kamarád viděl jednoho týpka, kterej během roztržky házel na policajty zápalný lahve. A když toho kamaráda potom policie odváděla do auta, ten samej chlápek ho kopnul do břicha. Ani košili si nepřevlíknul.“

„Ale proč by vás policie chtěla provokovat, Mustafó?“ zajímám se, protože mu nevěřím, ale jeho slova si nemám kde ověřit.

„No přece na pacifisticky naladěný lidi nemůžete jít silou nebo s plynem. To by vypadalo hloupě; musíte se s nima bavit. A tady jsou samý mírumilovný hipíci. Sídlíme tu několik dní a kromě politiky se bavíme o veganství, frutariánství, pouštíme si filmy; v parku otevřeli pět kin. Máme tu diskuzní klub, právní poradenství, maséra a holiče. Vegani tu otevřeli malou zahrádku, kde pěstují zeleninu. Neděje se tu nic podezřelýho. A já jsem navíc slíbil mámě, že se nenechám namočit do žádnýho průšvihů. Máma mě vychovávala sama, hodně jí toho dlužím. V Turecku to matka samozivitelka rozhodně nemá lehký, protože v naší kultuře už je to tak nastavený, že žena něco znamená pouze v případě, když za ní stojí muž. Takže když mi máma řekla, abych do toho parku radši nechodil, řekl jsem jí, že tam jdu kvůli ní. Protože dokud tu budou vládnout ti burani z AKP, takový ženy jako ona na tom budou pořád hůř a hůř. Jsem tu jen kvůli ní a slíbil jsem jí, že bude všechno v pořádku. A taky že je. Jen se podívej, kolik prodejců *köfte* a čaje tu postává. Kdyby se báli, že je pokoušeme, tak sem nepřijdou.

Přitom by stačil jedinej granát a mohli by na nás hodit tu nejhorší špínu a zavřít nás do vězení na pět set let.“

Demokracie v těžké době

„Vůbec to nejsou hodní hoši. Měl jsi je vidět, když mi vykrádali krám. Já bych tu lůzu přejel válcem,“ rozčiluje se prodavač Metin.

Jeho obchod se nachází hned vedle Taksimského náměstí a už přes týden je zavřený. Koupíte v něm mišmaš všeho možného, žvýkačky a několik druhů alkoholu. Demonstranti z parku Gezi mu nejdřív sebrali několik balení sušenek, poté posprejovali výlohu a nakonec na bezpečnostní roletu napsali několik neslušných hesel, takže škody jsou poměrně hmatatelné. Majitel se k tomu všemu cítí příšerně, ba rozlíceně. Má pocit, že názor lidí jako on – tedy těch, kdo podporují Erdoğanovu stranu a s premiérem souhlasí – nikdo neposlouchá.

„Sleduju vysílání zahraničních médií, jak mladí Turci bojují s autoritativní vládou, a nemůžu uvěřit vlastním uším. Taksimské náměstí jako Náměstí Osvobození v Egyptě? Tak už si na tom Západě konečně poklepejte na ty svoje unijní čela! Copak můžete premiéra, který vyhrál troje parlamentní volby a dvě referenda, premiéra, jehož člověk se stal prezidentem země, copak ho můžete srovnávat s Mubárakem?! Rozumím tomu, že lidi mají právo chránit park. Ale věděli vůbec, jaké má Erdoğan konkrétní plány? On přece v tom parku ještě chtěl vysazovat stromy! Ano, uprostřed parku měli postavit osmanské kasárny, ale taky kolem nich chtěli park pěkně zalesnit.“

„Když to mělo tak pěkně vypadat, tak o co šlo?“

„O to co покаždé! Od té doby, co Erdoğan vyhrál první volby, je na něj vyvíjený nemilosrdný, naprosto bezdůvodný nátlak, a to nejen z médií, ale i ze zahraničí. Už deset let slýchávám, že je to islamista, že nám sem zavádí *šari‘* a že z Turecka udělá druhý Írán. A všem už je ukradené, že v současné době je turecké hospodářství na světové špičce. Že export vzrostl víc než trojnásobně. Že máme

tříkrát víc silnic, investic, všeho! Já jsem začínal před patnácti lety s jedním malým stánkem v nuzné čtvrti, a dneska mám pět obchodů v různých čtvrtích města. Pracuju ve dne v noci a nestěžuju si. A za to, co mám, do velké míry vděčím státu, který pomáhá drobným živnostníkům. A podnikatelům ostatně také. Ne náhodou dnes turecká burza roste nejrychleji na světě. I když teď právě klesá, ale za to můžou ty děcka na náměstí.“

„A islám? Proč vláda brání letuškám Turkish Airlines, aby se hezky oblékaly a malovaly? Protestující o tom často hovoří.“

„Proboha! Od toho už dávno ustoupili, jenže ty děcka vůbec nečtou noviny a jenom křičí. Kdyby to byli takoví islamisti, jak se říká, copak bych mohl prodávat alkohol? Volí je celé východní Turecko, kde jsou voliči velmi konzervativní a alkohol je pro ně horší než ďábel, vláda tedy musí vůči nim občas udělat nějaké vstřícné gesto. Na východě nadávají už odedávna, že když letí na pouť do Mekky s tureckými aerolinkami, nechtějí se dívat na letušky v minisukních. Vážně je to tak těžké pochopit? Ale především je náš premiér děsně pragmatický. A šikovný politik. Nechtěli jste nás v Unii? Váš problém. Už dnes se svými platy a životní úrovní předháníme Bulharsko i Rumunsko, a možná i Řecko. Ještě několik let a sama Unie nás bude úpěnlivě prosit, abychom do ní vstoupili. Ale to zrovna, my si uděláme svou vlastní unii s Egyptem, Tunisem, Jordánskem a časem možná i se Sýrií.“

„A víš ty vůbec, Metine, že dokonce ani v Číně nesedí ve vězení tolik novinářů jako v Turecku? Váš premiér je výborný správce, ale opravdu nabírá stále autoritářštější kurz. Dokonce obvinil karikaturistu, který si z něj dělal legraci. Takže já demonstraci v parku Gezi vnímám jako žlutou kartu. Že je tím řečeno, aby premiér nešel touhle cestou.“

„Víš...“ Metin se zhluboka nadechne a pohledem spočine na lednici s alkoholem, jako by v ní chtěl nalézt potvrzení svých slov, která chce právě vyslovit, „dnešní doba je těžká. A já budu radši, když bude někdo nad mým státem držet byt' drsnou, zato ale pevnou ruku. Před Erdoğanem byl v naší politice větší bordel než v té

italské. Nemohli se na ničem dohodnout; velký vliv tu měla mafie. Ekonomicky to s námi šlo z kopce. A teď se to všechno podařilo ukončit. A navíc..." Metin se odmlčí a pohled upřený na lednici s alkoholem přesune nad dveřní rám a portrét visící nad ním. Je to portrét Mustafy Kemala, otce moderního Turecka. Podobné portréty visí v Turecku téměř v každém obchodě, v kadeřnictvích, lékařských ordinacích, na úřadech či v restauracích. Atatürk je pro Turky opravdu posvátný. „On byl také autoritářský,“ řekne konečně Metin a pohled přesune z portrétu na mě.

Atatürkovo dědictví

Nedívím se, že srovnání Erdoğan s Atatürkem Metin dlouho nemohl vypustit z úst. Přestože Atatürk zemřel ještě před druhou světovou válkou, pro demonstranty je to stále nejdůležitější osoba, k níž se odvolávají. Když jsem procházel zákoutí parku, narazil jsem na dva zarputile diskutující mladíky, kterým bylo odhadem těsně před třicátkou.

„Jestli s náma nepůjdeš, nejsi opravdovej Turek!“ vykřikoval jeden. „Nezáleží ti na demokracii ani na rozvoji. Pohrdáš Atatürkovým dědictvím!“

„To ty jím pohrdáš!“ vykřikoval ten druhý a chtěl se jít prát.

Museli mezi ně vstoupit kamarádi, protože by si co nevidět dali do úst. O Atatürkovi se nežertuje. V parku Gezi se k němu odvolávali téměř všichni – možná s výjimkou Kurdů, kterým neumožnil zřídit samostatný stát, radikální levici a anarchisty. Dokonce i ve-gané měli jeho fotku nad svým táborem. Ba dokonce i komunisté měli plakát, na němž mezi Atatürkem a Leninem bylo nakreslené rovnítko.

Když se policie rozhodla zasáhnout v parku Gezi, začala tím, že z budovy po něm pojmenované v sedm hodin ráno stáhla nelegální bannery s jeho portrétem.

A sundali je jen proto, aby pověsili jiný, tentokrát již oficiální banner.

„Mustafa Kemal by v parku Gezi demonstroval s námi!“ vykřikne mladá dívka v džínovém triku propíchaném zavíracími špendlíky a s náušnicí v nose: „Tady nejde o stromy, tady jde o republiku!“

O několik hodin později v Ankaře pronese premiér Erdoğan něco velmi podobného před *Meclisem*, tureckým parlamentem. S tím rozdílem, že ta slova jsou namířená proti protestujícím v parku.

Několik lekcí

„Od základní školy jsem se toho nenaučil tolik jako tady,“ raduje se Metin, zaměstnaný jako účetní ve státním úřadu. Radši nebudu psát, v jakém, přestože ho stejně nejspíš vyhodí. Znáмый doktor mu sice napsal na dobu protestů neschopenku, celé je to však nedomyšlené do konce: Metin onemocněl přesně v den, kdy na Taksimském náměstí poprvé vybuchly granáty se slzným plynem. A jeho úřad je přece zcela podřízený starostovi Istanbulu Kadiru Topbaşovi. A ten je zcela podřízený premiéru Recepui Tayyipovi Erdoğanovi. Jen stěží si lze představit, že by mezi svými zaměstnanci toleroval rozvraceče, kteří podporují svržení vlády. „Mně je to jedno,“ řekne Metin a na důkaz svých slov se zamračí a zamlaská, což v Turecku znamená nechuť. Sedíme před zeleným stanem, který si se svou dívkou postavili mezi bufetem s dočasnou funkcí tiskového centra v parku Gezi a místem s kouzelnou fontánou. „Na tom úřadě jsou převážně lidi z AKP. Mí kolegové z oddělení si u oběda povídají, kdo chodí do jaké mešity a co přesně měl na mysli prorok Mohamed, když mluvil o ženách. Nedělám si nejmenší legraci, oni se o takových věcech vážně baví. Několik nás tam je nevěřících, ale doteď jsme byli zticha. Nikdo z mého oddělení se na Taksimu neukázal. Radši budou zticha, protože je jasné, že ve státní správě je nejlepší práce.“

„A co se v Gezi učíte?“

„Spoustu věcí! Víš například, jak dlouho hoří bagr? No vidíš, nevíš. Když ho nezačneš hasit, může hořet klidně celý den, i když

po několika hodinách hoří hlavně pneumatiky. Jdi na násep, tam, kde chtějí postavit mešitu, a uvidíš náš automobilový park. Máme tam několik bagrů, jeřábů a nákladák, kterému říkáme Burák, protože mu někdo dodělal pěkný úsměv: přesně takový jako v tom kresleném filmu pro děti. Premiér nás také přinutil, abychom se naučili chránit před slzným plynem. Masky, které tu na každém kroku prodávají za tři čtyři libry, můžeš v klidu nechat doma na televizi. Radši si vezmi několik papírových kapesníků a navlhči je vodou. A na plyn je nejúčinnější citron nebo cibule. Člověk se tu taky hodně dozví o jiných lidech; davová psychologie v té nejryzejší formě. Každý den sem chodil jeden kluk s holkou. On byl radikál a ona k němu vzhlížela jako ke svatému obrázku. Nabádal demonstranty, aby se vydali do města, podpálili americký konzulát, případně nějaká auta nebo obchod. No, a když konečně dorazila policie, utekl jako první, ještě než stačili použít plyn. Ale ta holka tu zůstala a vedla si poměrně statečně. Nejspíš byla sama překvapená, jaký se z toho jejího kluka vyklubal *yarrak*. Co znamená *yarrak*? No, mužské přirození.“

Erdoğan není Mubárak

Pro Sündüz, istanbulskou paní domácí, jsou protesty v parku Gezi science fiction. Povídáme si v jejím prostranném salonu, v bohaté liberální čtvrti Maçka. Manžel Sündüz podniká v textilním odvětví, jezdí po celém světě a ona tráví čas mezi obchodními galeriemi a domy stejně dobře zajištěných kamarádek. A přestože to má do parku Gezi několik kilometrů, zdá se to být světelné roky odsud.

„Moje děti tam byly a protestovaly,“ řekne Sündüz. „Dcera má nedaleko kosmetický salon; demonstranti měli dveře dokořán. Chodili tam k ní na záchod a osvěžit se. Ale já jsem půlku života strávila v Německu a od protestů mám mnohem větší odstup. Já si nemyslím, že by se v Turecku dělo něco opravdu špatného. Mešita? Máme hodně muslimů, tak máme i mešity. Lidi naříkají, že čím dál víc žen nosí šátky. Ale to není pravda. Podle průzkumů jejich

procento klesá. To jen ženy, které nosí šátek, chodí častěji ven. A to je snad dobře, nebo ne? Když jsou doma, jejich muži je bijí. Takže je lepší, když chodí ven.“

„A co premiérový autoritářské choutky? A plyn?“

„No ano, plyn. Všimni si, premiér použil slzný plyn a je z toho celosvětová aféra. *Slzný plyn!* Žádnou střelnou zbraň, žádné vojsko. Nebyl tam ani jeden tank, prostě tam jen dorazila zásahová jednotka a udělala pořádek, stejně jako by to udělala v každém jiném evropském státě. V Německu jsem podobné akce viděla mnohokrát a nebyl to důvod ke světové hysterii ani ke srovnávání s blízkovýchodními despotickými vládci. Kdyby to byl Mubárak, střílel by ostrými náboji. Kdyby to byl Asad, srovnal by se zemí půlku státu. A on použil plyn, stejně jako to dělá policie v Paříži nebo Berlíně. A že se občas neohlíží na názory druhých? Copak Margaret Thatcherová nedělala to samé? Nebo Jacques Chirac? Pokud si mladí myslí, že v zemích Unie by si mohli obsadit místo v centru města a nerozehnali by je plynem, tak potom nemají o Evropě žádné ponětí. Turecko je totiž dnes mnohem evropsštější, než si mnozí lidé myslí. Víc, než si myslí sám Erdoğan. Samozřejmě že si všímám jeho autoritářských sklonů; možná doopravdy věří tomu, že je sultán. Ale na druhou stranu, Unie je hlavní partner pro turecké byznysmeny. A Erdoğan je miláček byznysu. Zakřičí si, rozčílí se, ale nijak nezasáhne proti podnikání lidí, kteří přinášejí peníze.“

Turecko rok po Gezi

V parku Gezi a v jeho okrajových částech jsem strávil téměř týden. Až jsem se jednoho rána probudil a cítil, že vzduch je stále ostřejší a dráždí mi nozdry, jako by je někdo řezal skalpelem. Z očí mi vytryskly slzy.

Vyběhl jsem na ulici a spatřil kuriózní scénku: prodavač *simitů*, tureckých preclíků, si obličej obalil potravinovou fólií a na ni si nasadil plavecké brýle. A snažil se prodávat své preclíky policajtům, kteří obklíčili místo.

O chvílku později jsem zaslechl výstřely. To policie použila plyn.

Park byl obestoupený policejními oddíly a plyn se šířil ze všech stran. A přestože do něj činovníci několikrát vnikli a zase se stáhli, pozdě večer už v Gezi nezůstal jediný protestující. Po zásahu nastoupila úklidová četa, která do rána odklidila a smyla většinu bannerů a hesel.

Během několikátýdenního obsazení parku Gezi a řady podpůrných akcí konajících se v mnohých dalších městech zemřelo sedm osob – šest demonstrantů a jeden policajt ve městě Adana, který pod nápořem davu spadl z mostu.

Přes osm tisíc lidí bylo raněných.

Dvanáct demonstrantů přišlo o oko působením slzného plynu, po úderu lahví s plynem či po policejním zbití.

Park stále stojí na svém místě, přestože v něm chybí stany, kytary, *bağlamy* či vlajky. Gayové se do něj však vrátili a opět do něj chodí randit.

Turecko dodnes vězní nejvíc novinářů na světě. Šéfové mediálních koncernů bývají zastrašováni. Symbolický význam získal dokumentární film o životě tučňáků, který stanice CNN Türk vysílala během vyvrcholení protestů. Na jiných kanálech vysílali taneční soutěže či reprízy politických debat. Reportéři veřejnoprávní televize, kteří nemohli informovat své diváky o tom, co se děje, popustili uzdu své frustraci na Facebooku. Krátce poté přišli o práci.

Turecko si drží post ekonomického lídra v regionu, přestože pokud jste v roce 2013 nakoupili akcie tamních firem – prodělali jste.

Strana premiéra Erdoğanova stále vede v rozličných průzkumech popularity.

Ještě před začátkem protestů v Gezi aerolinky Turkish Airlines rozhodly, že letuškám rtěnku nezakážou. Mekka je sice Mekka, ale Turci dnes konkurují největším hráčům mezi světovými společnostmi a musí dbát na veřejné mínění. V roce 2013 Turkish Airlines již potřetí vyhrály v průzkumu jako nejlepší letecká společnost v Evropě.

Mosty na Bosporu

Bílo-žlutý trajekt zanaříká, zasípe, vyplivne do vzduchu obláček dýmu a rozjede se.

Plujeme z Evropy do Asie. Cesta trvá přibližně patnáct minut. Byznysmeni společně se žebráky, ženy v čádorech společně se ženami v minisukních, nevěřící s imámy, prostitutky s derviši, ctnostní s nepoctivci. Celé Turecko na jedné lodi.

„Kapitáni těch gigantů jsou moderní charonové,“ tvrdí Tayfun, spřátelený básník z Istanbulu. „Proč? Protože plavba Bosporským průlivem je krásná a zneklidňující. Jako smrt.“

Ve skutečnosti jsou charonové chladní profesionálové. Jinak to nejde. Bospor je příliš úzký, v některých místech měří sotva několik set metrů, a potkávají se tu tisíce lodí a parníků. Ovládat velký trajekt na takové vodě a připlout s ním, přesně na centimetry, do malého přístavu – tady není čas na romantismus ani řeckou mytologii.

Ledaže jste pasažér. V takovém případě – prosím pěkně. Ve chvíli, kdy se smráká a tisíce muezzinů začínají ohlašovat, že Alláh je veliký, rozhovory ztichnou a lidé upadnou do melancholické a metafyzické nálady. Mnohdy toho využiji a náhodně se ptám Turků, jak se jim s tím průlivem žije a jestli tu každodenní putování mezi kontinenty někoho zajímá.

Krčí rameny. Nechápou, na co se ptám. Průliv je průliv.

Pouze básníka Tayfuna moje otázka nijak nepřekvapí.

„Já mám v sobě taky takový průliv,“ řekne a hodí velký kus precíliku směrem k rackům pronásledujícím trajekt. „Každý Turek tisíckrát za den osciluje mezi tradicí a současností. Mezi kloboukem a závojem. Mešitou a diskotékou. Evropskou unií a odporem k ní.“

Trefa do černého. Celé Turecko je rozpolcené kvůli neviditelnému průlivu. Moje kamarádky si ráno dají espresso a croissant se svým klukem a povídají si o světové literatuře. A odpoledne si uvážou šátek na hlavu a jdou k babičce na tureckou kávu.

Kamarádi sahají po pivu a chodí na diskotéky. Ale jakmile se napijí, zpívají písně staré dvě stě let. Hrají si na odvážlivce, kteří se nezaleknou ani Alláha, ani Mohameda, ale během ramadánu se poslušně postí. A jakmile jim jen trochu povyroste syn, utíkají s ním na obřízku.

Na konzervativním východě jsem na vlastní oči viděl imámy, kteří na mešity věšeli vlajky Evropské unie. A obchody s oblečením pro ortodoxní Turkyně mívají v nabídce sexy spodní prádlo. „Když si žena celý den zahaluje tvář,“ vysvětlují prodavači, „tím spíš se chce večer svému muži líbit.“

Pohraničnost má své klady. Turci jsou kreativní, rychle se učí jazyky, okamžitě si získají lidi z jakékoli geografické šířky. A přestože má Turecko tu nejhorší polohu, jakou si můžete představit – sousedí s nestabilní Sýrií, Íránem a Irákem; je součástí Blízkého východu a zároveň Kavkazu a Balkánu –, Turci se umí domluvit téměř se všemi.

Tato pohraničnost však také něco stojí. Západ je považuje za fanatiky. Východ za posluhovače Západu. Al-káida v oblasti Bosporu provádí atentáty a Evropská unie už půlstoletí nechce Turecko přijmout. Protože je moc velké a kulturně příliš vzdálené.

Náš trajekt doplul do středu průlivu. Zdály pozorujeme dva mosty, které propojují bosporské břehy. Básník Tayfun se střídavě dívá tu na evropský, tu na asijský břeh. Až si nakonec povzdechne: „Každý Turek je takový most.“